

”Att leva det liv man önskar”

- En studie om hur flyktingar uppfattar myndigheternas insatser i relation till det liv de själva skulle vilja leva.

Av: Sanda Bahtanovic
Olivia Olsen

Ht-10

Handledare: Norma Montesino

Abstract

Author: Sanda Bahtanovic & Olivia Olsen

Titel: To live the life you want to live – A studie about how refugees perceive local welfare authorities interventions in relation to the life they want to live.

Supervisor: Norma Montesino

Assessor: Carina Tigervall

The aim of this study is to analyze how refugees perceive the Swedish welfare authorities intervention in relation to the life they want to live. We used Amartya Sen's Capability approach to analyze what intervention measures refugees consider that they need when they settle in Sweden and how these measures create possibilities for them to live the life they want. We have also analyzed to which extent the interventions give refugees the freedom to choose how they want to shape their lives. We have interviewed refugees that have been in Sweden up to five years. Our interviews were semi structured and we let the refugees have time to talk about what they thought was most important for their welfare. In these interviews we could see that the authorities and the refugees have the same goal for the refugees' future but the authorities in Sweden do not always do what they say that they should do. Refugees say that they need employment, accommodation and to learn Swedish. All these things are the same as the authorities say that they should do but they do not always do, which diminishes the refugees' capability to do or be what they want. The authorities' intervention is designed from a taken-for-granted representation of refugees. From this starting point the authorities give the same interventions to all refugees. In our study we have been able to see diversity in the refugees' life and needs. A diversity which does not match authorities policies.

Keywords: Amartya Sen, refugee, Capability Approach, welfare authorities' interventions, social work.

Nyckelord: Amartya Sen, flykting, Capability Approach, myndighets insatser, socialt arbete.

Innehåll

Förord	4
Inledning.....	5
Problemformulering	6
Syfte och Frågeställningar.....	7
Myndigheternas insatser.....	8
Flyktingsituation på 2000-talet.....	10
Tidigare forskning	11
Metod	14
Val av metod.....	14
Urval och avgränsningar.....	14
Tillvägagångssätt	15
Intervjuerna.....	15
Tillförlitlighet	16
Etiska överväganden.....	17
Arbetsfördelning	18
Teoretisk utgångspunkt	19
Flyktingars erfarenheter	23
Alla människors olikheter.....	23
Flyktingars berättelser	24
Myndigheterna insatser.....	30
Upphållstillstånd	31
Boende	31
Arbete.....	32
Framtid.....	34
Slutdiskussion & Sammanfattning	37
Referenser.....	39

Förord

Vi vill börja med att tacka varandra för att vi har stått ut med varandra under dessa många och långa timmars skrivande. Det ska bli trevligt att dricka kaffe och prata om annat än uppsatsen.

Vi även vill tacka vår handledare för att hon har varit hård mot oss och alla andra som har hjälpt oss att få ihop den här uppsatsen; tack för att ni har stått ut med vårt tjat.

Sist men absolut inte minst vill vi tacka alla som har ställt upp på intervjuer eller på annat sätt bidragit med information. Utan er hade denna uppsats inte funnits!

TACK!

Inledning

Filosofen och Nobelpristagaren Amartya Sen (2005) utformade en teori som används för att se vad människor har för möjlighet att leva det liv de vill leva. Sen menar att det är viktigt att undersöka om och i vilken utsträckning en viss utveckling eller intervention gör det möjligt för människor att leva de liv de egentligen skulle vilja leva. Detta är viktigare än att grunda bedömningar på tillväxten av individuella inkomster, tillgångar till varor eller lycka, Sen är kritisk till att mäta utveckling i BNP. Det vill säga man ska sätta fokus på vad människorna faktiskt kan göra och vara istället för vad de har (Babic, Graf & G. Castro 2010). Teorin som heter *Capability Approach* kan användas inom en mängd olika områden, allt från politik till socialt arbete, och vi har valt att använda den för att undersöka i vilken utsträckning insatser gör det möjligt för utsatta människor att leva de liv de egentligen skulle vilja leva.

Denna teori har konkretiserats i ett projekt av NGO SOS Childrens' Villages International (SOS CVI) och Österrikiska International Research Center Salzburg (IFZ). Projektet heter *Approaching Capabilities with Children in Care* och syftet med detta projekt är att studera hur *Capability Approach* kan användas inom området för barn och ungas vård i ett internationellt sammanhang. Inom ramen för projektet utfördes två fältstudier, en i Nicaragua och en i Namibia där man intervjuade utsatta barn mellan 8-13 år och utsatta ungdomar mellan 14-18 år. Man frågade dem om deras värderingar, livet de skulle vilja leva i framtiden, hur de bedömer chanserna att kunna förverkliga sina drömmar, vad de får för stöd idag och vad de behöver för stöd för att uppnå sina mål. Resultatet är ännu inte sammanställt, men beräknas vara klart våren 2011 (ibid.).

Denna studie väckte tankar hos oss och inspirerade oss till att försöka föra över detta perspektiv till Sverige och svenska förhållanden. Vi vill fokusera på flyktingar då de ofta lyfts fram som en utsatt grupp i studier. Utifrån föreställningen om flyktingar som offer utformas åtgärder för att hjälpa dem. Men hur stämmer dessa åtgärder in på vad flyktingarna själva vill? Den ovannämnda undersökningen utgår ifrån teorin om *Capability Approach* och utförs i två utvecklingsländer, men vi är övertygade om att man på ett liknande sätt kan applicera detta perspektiv på svenska förhållanden och i Sverige. Vi ska därför undersöka hur flyktingar i Sverige idag, genom de insatser som ges, kan leva det liv de själva skulle vilja leva.

Problemformulering

En flykting är enligt FN:s juridiska definition en person som ”har välgrundade skäl att vara rädd för förföljelse på grund av: ras, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning, kön, sexuell läggning eller tillhör viss samhällsgrupp” (SFS 2005 sid 716). I flera länder som tar emot flyktingar organiseras hjälp i form av olika insatser. Utgångspunkten för insatserna ser dock olika ut i olika länder då insatserna och åtgärderna görs utifrån landets välfärdsresurser och hur flyktingpolitiken ser ut. I Sverige har myndigheterna utformat en rad insatser utifrån uppfattning om att flyktingar är offer för svåra situationer och hjälplösa; de har flytt och lämnat sitt hem, de kan inte det svenska språket, de är främmande inför den nya kulturen och har svårt att anpassa sig i det nya landet. Bilden av flyktingar som offer legitimerar myndigheternas insatser. Första tiden i Sverige ser teoretiskt sätt likadan ut för alla nyanlända flyktingar som påbörjar en introduktion där syftet är att de sedan slussas ut i samhället. Introduktionen tar oftast ingen hänsyn till flyktingar som individer och att de har olika syn på vad ett bra liv är och att de önskar olika saker för sig och/eller sin familj. Flyktingarna har kommit hit på grund av förföljelse i hemlandet men de har olika erfarenheter och upplevelser av flykten och första tiden i Sverige (jfr Wigg, 2008 sid 68, 72).

Både introduktionen och de senare insatser som görs för flyktingar har studerats och kritiserats utifrån ett antal olika aspekter såsom arbetssituationen, utbildning och flyktingskap (se t.ex. Wigg, 2008; Eriksson, 2002; Gustafson, 2004). Dessa studier har gett en bild av vad flyktingar anser om introduktionen och insatserna; om de är bra eller dåliga. Det saknas dock en analys av hur flyktingar uppfattat huruvida insatserna fungerar och om de har bidragit till att den enskilda individen kunnat leva det liv han/hon önskar. Vi vill således i denna undersökning ta detta ett steg längre och undersöka hur insatserna påverkar människor att leva de liv de önskar. Vi kommer att analysera detta utifrån Sens ansats som betonar vikten av att studera vad människor har för möjligheter att vara och göra istället för vad de har. Sen menar att det är först då kan man se vilka möjligheter de har att leva de liv de önskar. Detta ska vi göra genom att intervjua flyktingar med olika bakgrunder om deras erfarenheter av den första tiden i Sverige och hur de uppfattar insatserna i relation till det livet de själva vill leva.

Syfte och Frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur flyktingar själva uppfattar myndigheternas insatser i relation till det livet de själva vill leva.

- Hur har insatserna påverkat den första tiden i Sverige?
- Vilka insatser anser sig flyktingar behöva när de kommer till Sverige för att leva det liv de önskar?
- Hur ger insatserna flyktingar friheten att själv välja hur de vill forma sitt liv?

Myndigheternas insatser

Då vi vill undersöka vad flyktingarna har för erfarenhet av de insatser de får vill vi först klargöra hur myndigheterna arbetar och vad det är för insatser som ges. Det är staten som finansierar och lägger upp riktlinjer för flyktingarnas integration men kommunen som har ansvaret för utförandet. Upplägget för insatserna ser olika ut i olika kommuner men för varje flykting som mottas i en kommun ska en individuell introduktionsplan upprättas. Denna plan ska fastställas av kommunen i samråd med flyktingen. I planen framgår vad som ska ingå i personens introduktion (URL 6). Hur detta utformas skiljer sig mellan olika kommuner och vi har valt att illustrera hur arbetet i Helsingborgs kommun ser ut då detta är kommunen vi bor i.

När man som nyanländ flykting kommer till Helsingborg blir flyktingen efter att han/hon har fått uppehållstillstånd erbjuden en introduktion. Introduktionen pågår under två år och under dessa två år ska man introduceras till det svenska samhället och få hjälp för att komma in på arbetsmarknaden. Den första tiden är viktig och kallas för *Starten*. Starten är de första sex veckorna på introduktionen och det är under den här tiden som flyktingen får samhällsinformation (på sitt modersmål). Här ingår bland annat information om sjukvård, ekonomi, sysselsättning och boende. Det är också under dess veckor som det bedöms vilken nivå den enskilda individen ligger på och vilken Svenska för Invandrare (SFI) klass hon/han kan börja. När det har gjorts en bedömning går man vidare till en av tre olika skolor där man läser olika nivåer på SFI. Lernia tar emot lågutbildade, analfabeter och de som vill ha en yrkesutbildning. De som vill studera och har läst i grundskolan eller liknande i hemlandet läser på Komvux Kärnan och de som har högskoleutbildning och lär sig snabbare och på en högre nivå kan fortsätta läsa SFI på NK Datacenter. I mindre kommuner är utbudet på skolor oftast inte lika stort, och alla flyktingar hamnar på samma skola där det kanske finns 2 nivåer, en för nybörjare och en fortsättningsklass. Även andra insatser kan skiljas åt mellan olika kommuner beroende på vilka resurser de har. Efter Starten ska flyktingen få en fast handläggare som tillsammans med flyktingen ska ansvara för att introduktionsplanen följs och åtgärderna verkställs. Syftet med introduktionen är, som tidigare nämnt att introducera och integrera flyktingar i det svenska samhället och på arbetsmarknaden; till exempel har den enskilda individen under introduktionen möjlighet att få göra arbetsförberedande praktik.

Hur många SFI skolor, klasser och vilka möjligheter det finns att vidareutvecklas ser olika ut i olika kommuner. Vissa kommuner har till exempel flera nivåer av SFI-klasser medan andra har en nybörjarklass och en fortsättningsklass. Däremot är kommunernas mål med insatserna

desamma; att flyktingen skall få ett jobb och bli självförsörjande. Detta är också någonting flyktingarna strävar efter, skriver Integrationsverket (2005) i rapporten *Nyanlända kommenterar introduktionen*. Integrationsverket har sammanställt resultat från en undersökning som fokuserar på flyktingar och invandrares erfarenheter av den introduktionen de avslutat 2004. I rapporten kan man läsa att de flesta var nöjda med introduktionen som helhet men 44 procent var missnöjda med att det tog lång tid innan man fick börja arbeta. En anledning till att de var missnöjda med detta var att flyktingarna vill integrera sig snabbt och känna sig behövda.

Vi vill arbeta, integrera oss så fort som möjligt, känna oss behövda i Sverige. Tyvärr upplever jag ibland att de som organiserar de här programmen för första tiden inte tänker på det (URL 1 sid 28).

Socialstyrelsen skriver i en rapport att nyanlända invandrare är några av dem som har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden och har ökad risk för fattigdom (URL 4). Nyanlända invandrare tillsammans med ungdomar tillhör de grupper som är mest konjunkturkänsliga för att etablera sig på arbetsmarknaden, det vill säga hur den ekonomiska situationen ser ut i samhället, om det är hög eller låg arbetslöshet etc. Likaså är flyktingars chanser till arbete i stor grad beroende av det ekonomiska konjunkturläget vid ankomsten. Utrikesfödda har över lag högre risk att drabbas av flera välfärdsproblem samtidigt.

Välfärdsproblem kan uppträda tillsammans och en vanlig kombination är ohälsa och ekonomisk utsatthet. Allvarliga sjukdomar leder ofta till försämrade ekonomiska villkor och ökad risk för upplösning av parförhållanden (URL 4).

För att motarbeta fattigdomen och arbetslöshet bland flyktingar har myndigheterna en rad olika åtgärder. Den 17 mars fattade riksdagen beslut om en ny lag som ger Arbetsförmedlingen ansvaret för etableringsinsatser. Denna nya lag vänder sig till de som har uppehållstillstånd som flykting och är mellan 20-65 år. Detta innebär att arbetsförmedlingen har tagit över en del av det ansvar som kommunerna tidigare haft. Man ska upprätta en individuell etableringsplan vilket innebär att man bland annat ska påskynda och underlätta den nyanländes etablering på arbetsmarknaden. Planen ska minst innehålla SFI, samhällsorientering och arbetsförberedande aktiviteter. Arbetsförberedande aktivitet kan till exempel vara utbildning och yrkeserfarenheter, yrkespraktik och att komplettera grundskole- och gymnasieutbildning. Det finns även en etableringslots som är en fristående aktör, ett företag eller organisation, som arbetar på uppdrag av arbetsförmedlingen, som ska vägleda den nyanlände på väg mot arbete. Etableringslotsen ska

fungera som en länk till det svenska samhället och stödja i arbetsrelaterade frågor men även i sociala frågor (URL 5). Det vill säga att etableringslotsen ska stödja flyktingen och stärka hans/hennes nätverk för att hon/han snabbare ska kunna etablera sig. Denna lag (1992:1 068) har upphävts/ska upphävas 2010-12-01 genom SFS 2010:198. Lagändringen gäller bland annat vilka myndigheter som skall sköta vad men då vårt syfte med detta arbete är att undersöka hur flyktingarna uppfattar de insatser de får och vad de behöver för att leva det liv de önskar så anser vi inte att denna lagändring kommer att påverka undersökningen.

Socialstyrelsen skriver i en annan rapport från 2010 att inkomsterna under 2000 talet har ökat för alla men mest bland höginkomsttagarna vilket har lett till att inkomstskillnaderna har ökat (URL 4). I högkonjunktur ökar grupperna som kan försörja sig själv men det är väldigt konjunkturbundet. Den ekonomiska segregationen har under det senaste långsamt växt, medan den etniska har stabiliserats efter att ha ökat kraftigt under 1900-talet. Det märks sedan flera år tillbaka en tydlig koppling mellan etnisk och ekonomisk segregation i storstadsregionerna (ibid.).

Flyktingsituation på 2000-talet.

I detta stycke vill vi kortfattat beskriva hur flyktingsituationen sett ut i Sverige under de senaste tio åren. Detta för att få en uppfattning om hur många flyktingar det finns i Sverige idag. Vi har valt att gå efter Socialstyrelsens definition som säger att man i deras statistik är flykting i tre kalenderår efter det att man fått uppehållstillstånd på grund av behov av skydd. Detta har att göra med att kommunerna får ersättning av staten för att mottagandet av flyktingar och dessa medel beräknas räcka i cirka 3,5 år. Dessa pengar ska bland annat räcka till introduktionsersättning, som ger kommunerna rätt att enligt lagen om introduktionsersättning för flyktingar och vissa invandrare (Lag 1992:1068) ge denna ersättning istället för ekonomiskt bistånd.

År 2009 avgjordes 27 418 asylärenden i Sverige. Av dessa beviljades 7 487 och 13 309 avslogs. (URL 3). Samma år var det, enligt Socialstyrelsen 35 091 flyktinghushåll¹ som erhöll bistånd. Sverige har under de senaste 10 åren varit ett av de största mottagningsländerna för asylsökande. Åren mellan 2004 och 2009 har ca 82 500 personer fått uppehållstillstånd på grund av att de är flyktingar (URL 2). Vi valde att utgå från år 2004 och framåt för att få en prognos för hur många invandrare som funnits i landet mellan 2007-2009. De senaste tio åren har asylinvandringen återspeglat vad som pågår runt om i världen. Många asylsökande har under denna 10 års period kommit från Irak, Somalia och länderna på Balkan (URL 2).

¹ Flyktinghushåll - Hushåll där någon i hushållet är flykting.

Tidigare forskning

Det finns ett stort antal studier som beskriver flyktingars situation i Sverige idag. Många av dessa studier beskriver flyktingen som utsatt och i behov av hjälp. Vi har valt att i denna uppsats använda oss av ett litet urval av alla dessa studier. Att vi har valt just dessa undersökningar beror på att vi tycker att dessa tar upp flyktingars situation ur flyktingarnas perspektiv eller håller sig kritiska till den flyktingpolitik som finns idag och är därför relevanta för vårt arbete. Alla dessa studier tar upp flyktingskap som ett socialt fenomen och skrivna ur ett socialvetenskapligt perspektiv. Vi har valt att ha med två artiklar som studerat myndighetspolitik. Den första är skriven ur ett historiskt perspektiv och fokuserar på socialtjänstens utveckling över tid och hävdar att man förklarar flyktingskap som ett handikapp och att det är detta som har utformat myndigheternas insatser. Den andra artikeln skriver om staten som väldigt aktiv och som ger riktlinjer och kontrollerar utformningen av insatserna. Båda artiklarna bygger sin analys på myndighetsdokument.

Montesino (2008) diskuterar begreppen flykting och flyktingfrågan . Hon menar att begreppen uppkom efter andra världskriget. Flykting etablerades som kategori och flyktingfrågan definierades som en specifik problematik. Montesino skriver att ”frågan är hur specifika de egenskaper är som flyktingkategorin tilldelas och vad det är som gör ’flyktingfrågan’ till ett särskilt område för myndighetsintervention” (ibid. 2008 sid 8). Denna nya grupp, flyktingar, inkluderas in i den redan befintliga organisation och där hanteras de utifrån redan befintliga kategorier. Flyktingar hanteras av myndigheterna utifrån redan befintliga mallar som myndigheterna har gjort för dessa grupper. I ett internationellt sammanhang legitimerades flyktingkategorin av utanförskap i relation till nationalstaten och konstruerades i ett internationellt sammanhang utifrån föreställningen om tillhörighet och utanförskap. Flyktingar representerade ”något särskilt hotfullt då de befinner sig utanför alla former av gemenskap som förknippas med en civiliserad värld”. FN:s flyktingkommissarie definierar på 1940-talet flyktingar ”i termer av en brist eller frånvaro av det som ’normala’ individer, det vill säga medborgarna hade eller snarare var” (ibid. sid 41). För att lösa flyktingfrågan inriktades insatserna på att flyktingen skulle återföras tillbaka till det som betraktades som en normal situation (ibid. sid 42).

Både myndigheternas arbete och Sveriges invandrapolitik började utformas för cirka 70 år sedan och även om detta under årens gång har förändrats är det detta som är grunden till det sätt som myndigheterna arbetar på idag. Bunar och Valenta (2010) beskriver hur Sverige ändrar sin

invandrarpolitik och hur läget förändrades när flyktinginvandringen ökade. I Sverige utgick invandrarpolitiken år 1975 från tre principer. Den första principen är friheten att som individ välja, den andra principen är rättvisa och den tredje principen är samarbete. Friheten att som individ välja innebär att man själv får välja om man vill ta till sig den svenska kulturen eller inte, rättvisa innebär att man ska ha samma rättigheter som resten av befolkningen och med samarbete menas vikten av sociala broar och sociala förbindelser (ibid.). Bunar och Valenta menar att förändringen i invandrarpolitiken bidrog till att Sverige ”över en natt” gick från utgångspunkten att nyanlända skulle ”assimileras” till att de skulle ”integreras” (sid 468). Detta innebar att inte enbart flyktingarna skulle anpassa sig till den svenska kulturen och det svenska samhället utan det skulle ske en ömsesidig anpassning mellan kulturerna. Anledningen till det nya förhållningssättet var den ökade invandringen men också den ”nya befolkningens” krav på erkännande av de särdrag deras kultur innebar. Emellertid fungerade inte den ömsesidiga anpassningen som tänkt och istället blev segregationen större i början av 1990-talet. Den främsta orsaken var svårigheterna att få bostad och jobb. Situationen ser likadan ut idag; studier visar att arbetslösheten bland flyktingar i Sverige är tre gånger större än bland infödda svenskar, att flyktingar är överrepresenterade i låginkomstyrken och att denna grupp har lägre levnadsstandard (ibid. sid 470).

Vi har använt oss av 3 andra studier som fokuserar på flyktingars situation ur flyktingarnas perspektiv. Där samtliga har gått ut och intervjuat flyktingar för att få reda på deras erfarenheter under den första tiden i Sverige och av insatser de fått.

Pedagogen Ulrika Wigg (2008) har skrivit en avhandling som heter *Bryta upp och börja om - Berättelser om flyktingskap, skolstart och identitet* som handlar om flyktingungdomars nystart och svårigheterna med att befinna sig i ett nytt land. Här beskrivs dels de svårigheter och utmaningar som de unga flyktingarna mötte under den första tiden i Sverige, dels de tekniker som de använde för att övervinna rädslan och känslan av att vara utanför och aldrig passa in, vare sig Sverige eller i hemlandet. Känslan av utanförskap är något som inte enbart gäller ungdomar utan även vuxna flyktingar (jfr Gustafson, 2004 sid 6, 19, 68). För de flesta som kommer till Sverige som flyktingar blir utmaningen att börja om på nytt, och inte enbart med ett nytt språk, arbete och vardag – men också med sin identitet. Wigg (2008) skriver att studier visar att många flyktingar menar på att man på sätt och vis förlorar sin identitet i flykten. Då det inte finns någon vardag kvar är det svårt att vet vem “jag” är och man förlorar sig själv då det inte finns något som bekräftar “jaget”. När man har hamnat i denna situation måste man hitta sin identitet på nytt.

Gustafsson (2004) har skrivit en avhandling i sociologi, *Sköra livsmönster: om integrations- och normaliseringsprocesser bland bosniska flyktingar*, där också hon betonar vikten av att hitta sin roll i samhället. För många är arbetet det viktigaste momentet för att hitta denna roll, med en sysselsättning känner man sig behövd, man bidrar till någonting. Många flyktingar anser att arbete ger möjlighet till delaktighet och de anser också att det är viktigt då det ses som en del av normaliseringen. Att känna sig behövd, bidra till någonting och vara delaktig handlar dock inte enbart om arbete och att tjäna pengar. Det handlar också om att ha vänner, att syssla med någonting man tycker om och om att dela med sig av sina erfarenheter, tankar och känslor till andra. Det behöver således inte vara det viktigaste att tjäna bra pengar, istället kan det kanske handla om att kunna träffa andra människor en gång i veckan och diskutera, skratta och prata om det mest allmänna; att skapa kontakt. Vidare har en del en önskan om att den kontakten ska vara med svenskar. Detta har vi till exempel kunnat se i avhandlingen *"Jag kommer aldrig att tillhöra det här samhället": om invandrare, integration, folkhögskola* av pedagogen Lisbeth Eriksson där flyktingarna uttrycker en önskan om att integreras i svenska samhället och få kontakt med infödda svenskar (jmf sid 139).

Wigg (2008) skriver även om andra studier om flyktingar, bland annat en studie om hur flyktingar från Kenya och hur de orienterar sig i Sverige. Gemensamt för dessa flyktingar var att de alla behövde kunskap för att skapa en ny plats i samhället men de kunde använda sina tidigare erfarenheter för att orientera sig. De flyktingar som upplevde sina aktiviteter som meningsfulla var mer positiva till Sverige och såg möjligheterna i landet medan de som inte upplevde meningsfullhet såg Sverige som ett land fullt av hinder (ibid. 2008).

Metod

Val av metod

Vi har i detta arbete valt att undersöka flyktingars erfarenheter av den första tiden i Sverige och hur insatserna de fått har gjort det möjligt för dem att leva det liv de önskar. Eftersom vi vill studera flyktingars erfarenheter utifrån flyktingars perspektiv har vi valt att använda oss av kvalitativ metod och kvalitativa intervjuer. Att vi valt kvalitativ metod istället för kvantitativ är för att vi inte vill se *hur många* som har fått insatser utan *vilka erfarenheter de har* av de insatser de fått.

De kvalitativa intervjuerna har varit semistrukturerade vilket innebär att vi har utformat en intervjuguide och haft en del frågor förberedda men att intervjun har varit öppen och att det funnits utrymme för intervjupersonerna att själva styra intervjun. Aspens (2007) skriver att semistrukturerade intervjuer ger möjlighet att följa upp de svar som den intervjuade ger (sid 137). May (2001) skriver också att intervjuer som har frågor på vissa teman inte enbart ger intervjuaren utan också intervjupersonen möjlighet att tala friare runt teman och att ställa följdfrågor (sid 150). Följdfrågor blir viktiga då alla människor är olika och således kommer svara olika på de frågor som ställs (jmf Wallén, 1996 sid 76).

Urval och avgränsningar

För att hitta intervjupersoner har vi använt oss av en urvalsprocess som kallas för snöbollseffekt (Aspens 2007 sid 90). Vi tog kontakt med olika organisationer (se vidare tillvägagångssätt) som hjälpte oss att hitta intervjupersoner och i några fall hjälpte de oss att få kontakt med andra frivilliga. För att undersökningen skulle bli så tillförlitlig som möjligt hade vi behövt intervjua ett stort antal personer, men då vi inte haft den tid och de resurserna att göra detta har vi varit tvungna att avgränsa oss på flera sätt. Vi har intervjua flyktingar som bott i Sverige i högst 5 år. Denna avgränsning gör vi för att kunna intervjua flyktingar som nyligen fått insatser, då det är en fördel att minnet av första tiden i Sverige, insatserna och intrycken fortfarande är ”färska”. Dessutom förändras insatser och åtgärder över tid. Vi är medvetna om att fyra av våra intervjupersoner inte längre ingår i kategorin flyktingar då de varit i Sverige i mer än tre år² men det viktigaste för dessa intervjuer är att de har genomgått introduktionen eller på annat sätt fått hjälp när de kom till Sverige. Vi har i första hand valt att intervjua flyktingar som talar svenska

² Tre år är den avgränsning socialstyrelsens har för hur länge man är flykting i sin statistik.

men har även i vissa fall fått möjlighet att använda oss av tolk. Vi tycker att det är viktigt att även de personer som inte talar svenska kan få göra sin röst hörd. Vi funderade mycket på hur det skulle påverka resultatet att bara ha intervjuer på svenska eftersom de som lärt sig svenska snabbt kanske också är de som är mest motiverade att själva förändra/förbättra sin situation och/eller är mer motiverade och mottagliga för den ”svenska” hjälpen.

Tillvägagångssätt

Innan vi började skriva detta arbete satte vi oss in i tidigare forskning kring kunskapsområdet. Detta gjorde vi för att få en ökad förståelse för hur området ser ut idag. När vi var insatta i ämnet kunde vi börja skriva vår inledning och utforma våra frågeställningar. När detta var klart utformade vi vår intervjuguide (Bilaga 2) och började leta upp intervjupersoner. Det var till en början svårt att komma i kontakt med personer att intervjua, till exempel kontaktade vi bland annat Röda Korset och Rädda Barnen men dessa två organisationer kunde tyvärr inte hjälpa oss; Rädda Barnen svarade inte på mail och Röda Korset ansåg att de personer de kommer i kontakt med är för utsatta för att kunna delta i intervjuer. Vi kom senare i kontakt med organisationen BIV/BIS som visade sig vara väldigt hjälpsamma. BIV/BIS, (Barn i Väntan/ Barn i Start) är en gruppverksamhet som riktar sig till ensamkommande barn och barn vars föräldrar väntar på uppehållstillstånd eller som precis har fått uppehållstillstånd. Det är en mötespunkt där barnen och föräldrarna träffas tillsammans en gång i veckan. BIV/BIS är ett pedagogiskt program för barn och ungdomar som vill lära sig mer om sig själva och om asyl- och integrationsprocessen. Organisationen är ett samverkansprojekt mellan biståndsorganisationen Individuell Människohjälp, IM, och Svenska Kyrkan och finansieras av Europeiska flyktingfonden, Migrationsverket, Malmö- och Helsingborgs Stad. Vi besökte BIV/BIS vid två tillfällen men då de bara hade öppet under en begränsad tid var det svårt att hinna med alla intervjuer vi behövde. Vi fick genom ett besök på Utvecklingsnämnden i Helsingborg tips om olika SFI skolor och vi kontaktade då personalen på dessa skolor. Även de var väldigt hjälpsamma och vi fick genom dem kontakt med ett par personer som vi kunde intervjua. När vi hade genomfört alla intervjuer kunde vi börja sammanställa och analysera resultatet.

Intervjuerna

Vi har intervjuat sju personer. Intervjuerna tog mellan 20 minuter till en timme. Intervjuerna var öppna och vi utgick från teman med vissa områden/frågor. Vi lät dock intervjupersonerna tala relativt fritt utifrån våra teman. Vi valde att göra intervjuerna var för sig och inte tillsammans.

Anledningen till att vi gick tillväga på det här sättet var för att vi inte ville att intervjupersonen skulle känna att det var ”vi” mot ”honom/henne”. Även om man frivilligt ställt upp på en intervju kan det vara nervöst och spänt att bli intervjuad och att då ha två stycken som ställer frågor tror vi inte är positivt. Vi var också osäkra på om det skulle bli en bra intervju om vi gjorde dem tillsammans och vi trodde att skulle bli problematiskt med två intervjupersoner. Trost (2010) menar att två intervjuare kan vara till en fördel om de är samspelade och kan då utföra bättre intervjuer, samtidigt som det kan vara en nackdel om de inte är samspelade då effekten blir den motsatta (sid 67). Vi funderade över för- och nackdelar men höll fast vi vårt beslut att inte intervjuas tillsammans då vi ansåg att intervjuerna skulle bli bättre när vi gjorde de en och en.

Detta var första gången som vi intervjuade. Efter våra första intervjuer insåg vi hur svårt det är att intervjuas, till exempel kunde vi se att vi ställde frågorna i ”fel” ordning och att vi hoppade mellan frågor. Vi försökte vara medvetna om detta senare intervjuer. Vi stötte på svårigheter då de flesta vi intervjuade inte pratade flytande svenska; det uppstod ibland missförstånd eller stunder där intervjupersonen inte kunde utveckla sitt svar eller inte förstod våra frågor. Till vissa intervjuer använde vi oss av tolk vilket var till stor fördel eftersom vi då kunde intervjuas personer som inte kunde tala svenska. Samtidigt uppfattade vi det som en svårighet då tolken och intervjupersonen diskuterade frågan och sedan gav oss ett kortare svar; vi missade på så sätt en del av ”tänket” bakom deras resonemang.

I vissa intervjuer har vi fått fram mycket information och i vissa mindre, beroende på hur mycket intervjupersonerna valde att berätta. När vi transkriberat intervjuerna har vi försökt att skriva ner det intervjupersonerna har sagt så ordagrant som det har gått. Vi har vid enstaka fall, när vi citerar, ändrat meningarna en aning för att få fram budskapet i det som är sagt.

Tillförlitlighet

Vi hade mycket egna tankar och åsikter om ämnet men har varit noga med att lämna detta till ett eget stycke i slutet av arbetet. Det har hjälpt och varit viktigt för oss att diskutera ämnet och vårt empiriska material med handledaren, med någon som har stått utanför skrivprocessen. Det är lätt när man sitter och skriver att egna värderingar kommer med men eftersom vi har varit två författare har vi kunnat påminna varandra. Detta för att till exempel inte tolka svaren så som vi önskar att de skulle vara. May (2001) skriver i sin bok om förnuft och känslor och menar på att olika människor och grupper tolkar och definierar begrepp och ord på olika sätt, men vi som skriver denna uppsats är nära vänner och har ofta lika värderingar. Det är därför extra viktigt för oss att vara kritiska.

För vissa av intervjuerna valde vi att använda oss av tolk. Dessa tolkar är inte professionella tolkar utan människor som har ställt upp för att vi skulle kunna genomföra en bredare undersökning. Vi är medvetna om att detta kan ha sina brister och vi vet inte om tolkarna översätter exakt det som vi och intervjupersonerna säger. Vi ansåg att undersökningen skulle bli mer intressant om vi intervjuade personer som inte varit bosatta i Sverige så länge, eller som inte lärt sig svenska.

Vi vill upplysa er läsare om våra olikheter och hur det kan ha påverkat våra intervjuer. En av oss är ”helsvensk” och har bott i Sverige hela livet med svenska föräldrar, den andra är född i ett annat land men uppvuxen i Sverige. Vi har funderat över i fall intervjuaren som är helsvensk fått mer utförliga svar då intervjupersonerna inte tror hon förstår det som förklarar eller har de kanske inte brytt sig om att ge ett bra svar för att ”hon som svensk ändå inte kommer att förstå”? Likaså kan man fundera över om intervjupersonerna förkortat vissa svar eller utelämnat information då de tror att den utlandsfödda intervjuaren redan har kunskap om detta eller ser intervjupersonerna en chans att lämna mer omfattande svar då de ”ser sin chans att prata med någon som förstår”. Vi vill dock påpeka att vi läst och lyssnat på varandras inspelade material innan vi började tolka och analysera.

Etiska överväganden

Vi har i det här arbetet utgått från Vetenskapsrådets (2002) riktlinjer och deras *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Då vi valt att intervjua en utsatt grupp har vi innan vi började inhämtat samtycke från intervjupersonerna. Vi har också informerat alla intervjupersoner om deras del i arbetet och villkoren, det vill säga våra avgränsningar, syfte med mera, för intervjuerna (Se bilaga 1). De har även bli informerade om att intervjun är frivillig och att de kan avsluta sin medverkan när som helst under undersökningen. Det är viktigt att detta framgår och att de som intervjuas förstår att de kan dra sig ur. Vi har också informerat och försäkrat att all information om intervjupersonerna är konfidentiell och dessutom kommer den information vi samlat in endast användas till det syfte och den studie vi redogör för och ingenting annat än det intervjupersonerna blivit informerade om. Vi har också innan vi börjar intervjua informerat att intervjun kommer att spelas in på band och sedan skrivas ner. Vi påpekade dock att då vi fått kontakt med vissa intervjupersoner genom organisationer så kunde organisationerna härleda svaren till intervjupersonerna, även då vi i texten inte avslöjar

vem som sagt vad. Vi har informerat intervjupersonerna och andra uppgiftslämnare vart vi kommer att publicera vårt arbete när det är klart så att de har möjlighet att ta del av arbetet.

Någonting annat vi diskuterade innan vi valde intervjuperson var hur vi skulle komma i kontakt med dessa. Vår första tanke var att genom myndigheter och andra organisationer komma i kontakt med flyktingar men vi funderade etiskt kring detta. Vi ville inte att intervjupersonerna på något sätt skulle känna sig "tvingade" att tacka ja till att delta men att de kanske skulle känna att de "måste". Även om vi ger dem fiktiva namn kommer myndigheterna som de har kontakt med vet vilka som intervjuades om vi går igenom dem. Kommer intervjupersonerna då att svara ärligt på våra frågor under intervjun om de vet att myndigheterna de har kontakt med kan läsa arbetet efter att det är klart?

Arbetsfördelning

Då vi är två författare, och vi gemensamt har kommit fram till uppsatsämne har vi valt att utföra den större delen av skrivandet tillsammans. Vi har valt att skriva utkasten till vissa texter var för sig för att sedan sammanställa det tillsammans. Detta för att öka effektiviteten, för att kunna ägna mer tid åt att utforska kunskapsområdet och för att få en text som inte varierar markant. Vi har även valt att gå tillväga på detta sätt för att kunna ägna mer tid åt diskussioner. Då vi jobbar på olika texter var för sig har vi båda kunnat skriva samtidigt utan att krångla till det i den andres text. Vi har valt att göra intervjuerna var för sig, som vi nämnde tidigare (se under rubriken Intervjuer) men har sedan hjälpts åt att transkribera och har tagit del av varandras intervjuer och kodat dem tillsammans.

Teoretisk utgångspunkt

Vi vill undersöka hur de insatser som ges flyktingar kan ge dem möjlighet att leva det liv de skulle vilja leva, utifrån flyktingars perspektiv. Capability Approach är en modell för utvärdering och bedömning av bland annat socialt sammanhang och individuellt välbefinnande. Teorin skapades, som vi nämnde i inledningen av filosofen och Nobelpristagaren Amartya Sen och har på senare tid vidareutvecklats av Martha Nussbaum. Capability Approach är en bred normativ modell som används inom en rad olika områden så som politik, ekonomi och utvecklingsstudier. Capability Approach kan användas till att utvärdera flera aspekter av människors välfärd, så som fattigdom och ojämlikhet. Det är inte en teori som kan förklara till exempel fattigdom eller ojämlikhet men den används som ett verktyg för att utvärderas dessa fenomen (Robeyns 2005 sid 94). På så sätt ska vi inte förklara flyktingarnas situation utan vi ska använda teorin för att undersöka hur myndighetsinsatser bidra till deras välbefinnande.

I akademiska sammanhang är Capability Approach ofta diskuterat på ett abstrakt och filosofiskt sätt men kan även användas för på ett mer konkret sätt. Det finns två grundläggande begrepp i Capability Approach, Functionings och Capability som vanligen översätts till Funktion och Kapabilitet. Funktion relaterar till varor och inkomst och även till vad en person har möjlighet att göra eller vara i ett givet sammanhang. Det kan skiljas mellan funktion som ”det en person värderar att göra eller vara” och att *uppnå funktion som* är ”de specifika sakerna en person har eller är och uppskattar vid en specifik tid”. Medan kapabilitet är olika kombinationer av funktioner som en person kan uppnå. Det återspeglar den personens frihet att leva det liv han eller hon värdesätter (Babic et al 2010). Det är förmågan att göra eller vara något. I en situation av svår fattigdom kan en cykel bli en viktig resurs. Då kan man använda den för att röra sig från ett ställe till ett annat för att söka arbete. Om personen redan har ett arbete värdesätter hon cykeln som kan ta henne till sitt arbete. Cykeln ökar personens möjligheter att leva det liv hon vill leva.

Kärnan i Capability Approach är att man ser vad människor kan vara eller göra, på deras kapabilitet.

Amartya Sen hävdar att våra utvärderingar och strategier bör fokusera på vad människor kan göra och vara, på kvaliteten på deras liv, och på att undanröja hinder i deras liv så att de har större frihet att leva det liv som, efter diskussion, de har anledning att värdera. (Robeyns 2005 sid 94. Egen översättning.)

Två viktiga begrepp in Capability Approach som är viktiga att skilja mellan är *verktygen* och *målen* (för att öka välfärd och utveckling). Målen har en central betydelse medan verktygen endast bidrar till att nå målen. Dessa två begrepp går dock ibland in i varandra då målen kan vara verktyg för att nå andra mål. Till exempel, målet är att skaffa sig ett arbete, men blir också ett verktyg för att nå målet att bli en del av social gemenskap (jmf Robeyns 2005 sid 95). Utifrån Capability Approach bör målen för välbefinnande, rättvisa och utveckling analyseras i termer av människors förmåga att fungera i ett givet sammanhang, det vill säga deras faktiska möjligheter att genomföra de åtgärderna och aktiviteter som de vill delta i och att vara som de vill vara. Här vill vi se hur insatserna ger flyktingar friheten att själva välja hur de vill forma sitt liv, om de kan delta i de insatser som ges och hur detta påverkar flyktingens egna önskemål. Vad som är viktigt är att människor har frihet eller värdefulla möjligheter (resurser) för att leva det liv de vill leva, att kunna göra vad de vill och vara den person de vill vara. När de väl har dessa möjligheter kan de välja de alternativ som de värdesätter mest.

Till exempel bör varje person ha möjlighet att vara del av en gemenskap och utöva en religion men om någon föredrar att vara eremit eller ateist bör då detta finnas som alternativ. (Robeyns 2005 sid 95 Egen översätt.).

I artikeln Human Rights and Capabilities tar Amartya Sen (2005) upp skillnaden mellan att välja att göra och bli tvingad att göra. Man kan bli frihetskränkt även om det man tvingas göra är precis det som man hade tänkt göra. En mer uppenbar kränkning skulle vara att man blev tvingat att göra något man annars inte skulle välja att göra. Idén om kapabilitet kan vara till stor hjälp för att förstå en möjlig aspekt av frihet och mänskliga rättigheter. Begreppet möjlighet refereras ofta till inom Capability Approach men kräver en betydande fördjupning och kapabilitet kan hjälpa till i denna belysning. Frågan om kapabilitet tillåter oss till exempel att särskilja på lämpligheten mellan om en person faktiskt har möjlighet att göra de saker som hon skulle vilja göra och om hon har de medel, instrument eller tillstånd att utöva vad hon skulle vilja göra (hennes verkliga förmåga att göra detta kan bero på många omständigheter). Med hjälp av Capability Approach kan man visa på möjligheten att två personer kan ha väldigt olika möjligheter även när de har exakt samma verktyg. Amartya Sen (2005) tar som exempel att en person med funktionshinder kan göra mycket mindre än en arbetsförd person kan, med exakt samma inkomst och varor. Kapabilitet perspektivet ger oss möjlighet att ta hänsyn till variationer i relationen mellan medel å ena sidan och faktiska möjligheter å andra sidan. Capability Approach återspeglar alternativa kombinationer av funktioner från vilken personen kan välja en kombination. Begreppet frihet,

utifrån den ansats, används här för att referera till i vilken utsträckning den personen som är fri att välja speciella funktioner och det är inte det samma som vad den personen faktiskt väljer (2005).

Enligt United Nations Human Development Reports (2009) har Amartya Sens teorier haft stor betydelse för hur man ser på individers immigrering och emigrering. Istället för att undersöka vilka konsekvenser en flytt innebär och hur till exempel inkomsten påverkas hos en individ, ser man flytten som en dimension av frihet och någonting den enskilda individen kan göra för att förverkliga sitt/sina livsprojekt. Föreställningen om förmågan att kunna ändra sin bostadsort är en grundläggande del av mänsklig frihet och har spårats tillbaka till klassisk filosofi i flera intellektuella traditioner. Den amerikanska filosofen Martha Nussbaum anser att rörlighet är en av de grundläggande mänskliga funktionella förmågorna ,förmåga att välja, friheten att överleva, få utbildning och social trygghet och kan användas för att bedöma den faktiska friheten individer har att utföra sina planer (ibid.).

Capability Approach utvärderar biståndsutvecklingspolitik utifrån deras inverkan på människors förmågor. Det frågar om människor är friska och om de medel och resurser som krävs för att hålla sig frisk finns, till exempel rent vatten, tillgång till läkare, skydd mot infektioner och sjukdomar och grundläggande hälsofrågor finns. Det frågar om folk är välnärda och hur villkoren för detta ser ut, såsom att ha tillräcklig livsmedelsförsörjning och rättigheter till mat. Det frågar hur människor har tillgång till ett högkvalitativt utbildningssystem, verkligt politiskt deltagande och gemensamma verksamheter som stödjer dem att klara av det vardagliga livet och främja genuin vänskap. För vissa av dessa resurser kommer den viktigaste insatsvaran finnas i ekonomiska resurser och ekonomisk produktion, men för andra kan det också vara politisk praxis och institutioner, såsom ett effektivt skydd av tankefrihet, politiskt deltagande, sociala och kulturella sedvänjor, sociala strukturer, sociala institutioner, kollektiva nyttigheter, sociala normer, traditioner och vanor. Capability Approach omfattar därför alla dimensioner av mänskligt välbefinnande. Utveckling, välbefinnande och rättvisa betraktas på ett heltäckande och integrerat sätt och mycket uppmärksamhet ägnas åt sambandet mellan materiellt, psykiskt och socialt välbefinnande, eller de ekonomiska, sociala, politiska och kulturella dimensionerna i livet (Robeyns 2005 sid 95). Kapabilitet kan användas för att mäta välfärden i ett underutvecklat land men i Sverige kan man använda det för att se vilka möjligheter individer som är ekonomisk utsatta har att leva ett bra liv eller/och vilka tillgångar dem har till välfärd. Det är i Sverige inte relevant att undersöka om fattiga har tillgång till rent vatten eller att undersöka vilken tillgång de har till annan grundläggande infrastruktur (avlopp, elektricitet, etc.). Man kan istället undersöka

vilken tillgång fattiga har till sjukvård; har de pengar för att betala? Kan de kommunicera med personalen? Finns sjukvården på rimligt geografiskt avstånd?

På samma sätt som Capability Approach kan användas för att utvärdera hur policyåtgärder fungerar har vi valt att använda Capability Approach för att studera flyktingars syn på de insatser de har fått och vad de själva anser behöva för att leva det liv de skulle vilja leva. Det vill säga, vi vill även se hur insatserna ger dessa människor större frihet och möjlighet att leva de liv som de själva värderar. Vi vill se vad de har frihet att göra och vilka valmöjligheter de har, utifrån flyktingens perspektiv. Vi kommer inte att använda denna teori för att förklara varför situationen ser ut som den gör utan använder den som ett verktyg för att analysera hur och om myndigheternas insatser stämmer överens med vad flyktingarna själva vill göra med sina liv.

Flyktingars erfarenheter

Vi har fått fram ett rikt empiriskt material utifrån de intervjuer vi gjort med flyktingar kring deras erfarenheter av insatser. Detta material kommer vi i detta avsnitt presentera tillsammans med vår analys. Vi har bara intervjuat ett fåtal personer och ändå fått höra helt olika berättelser, detta är bara en handfull av alla de berättelser som kan tänkas finnas. Vi kommer att analysera vår empiri utifrån Amartya Sens teoretiska ansats; Capability Approach. Capability Approach går som vi tidigare nämnt ut på att man studerar människor livskvalitet genom att undersöka vad de har för möjligheter att göra och vara i de sammanhang de befinner sig istället för att fokusera på vad människor har, i termer av materiella tillgångar. Vi vill klargöra att de situationer som vi beskriver att flyktingarna befinner sig i inte är generella för bara flyktingar, utan även för andra grupper i det svenska samhället.

Alla människors olikheter

Som vi tidigare nämnt har vi insett hur olika människor är, trots att de utifrån sett ser ut att ha likartade bakgrunder. Vi har tagit del av ett fåtal flyktingars erfarenheter kring deras första år i Sverige och kan konstatera att deras liv ser väldigt olika ut. I detta sammanhang kan man fundera över kategoriseringar som tenderar att bekräfta föreställningar om en likartad livssituation. Kategorin flyktingar illustrerar detta fenomen. Denna kategorisering ger en bild av att alla som inordnas i kategorin flykting behöver samma insatser. Men vi kan konstatera att flyktingar har olika bakgrunder och därmed har olika behov av insatser. Våra intervjupersoner visar också på att det finns en stor skillnad över vilka förväntningar man har som individ när man anländer till Sverige. Gemensamt är att alla de personer vi intervjuat har kommit hit på grund av krig vilket innebär att de sökte trygghet och säkerhet i Sverige. Här slutar det gemensamma och en mer komplex bild träder fram. Begreppet flykting förknippas ofta med ett tillstånd av hjälplöshet och offersituation, vilket kan leda till en bild av flyktingar som måste och gärna tar emot all hjälp de kan få. Och att de förväntar sig att få denna hjälp. Men vi har utifrån våra intervjuer kunnat se en stor skillnad mellan de som ”förväntar sig” att socialtjänsten/kommunen/myndigheterna ska hjälpa dem och de som gjort allt de kunnat för att själva förbättra sin situation. Vi har i intervjuerna tydligt kunnat konstatera är att alla har fått samma hjälp och att hjälpen inte individanpassats efter varje individs egenskaper och behov. Enligt Capability Approach betyder det inte att bara för att man har samma förutsättningar så har man samma möjligheter. Svenska myndigheter kan därför inte förvänta sig att alla ska nå målen med insatserna, om insatserna som

ges till alla är samma. Alla människor har inte samma möjligheter (kapabilitet) att utföra samma saker bara för att man får samma verktyg.

Hon önskar själv att hon vaknar till. Hon säger att hon till exempel, när hon står här och snackar att hon känner sig trött och glömmer vad hon ens snackar om [...]. Hon gick igenom jättemycket som fick henne att psykiskt bli trött, hennes minne blev också skadat på det sättet. Men hon önskar att hon vaknar till och kommer tillbaka till det hon var innan (Tolk översätter Suzana)

Åh jag trivs jätte mycket i Sverige och jag tycker om Sverige också. Och jag tycker om att hjälpa människor. [...] Och jag studera SFI på kurs D. svensk SFI på kurs D. Jag ska klara snart på SFI. Och efter SFI jag hoppas att få jobb, och fortsätta livet här i Sverige. (Hussein)

Här har vi exempel på hur olika förutsättningar intervjupersonerna har. Hur kan man förvänta sig att någon som lider av glömska och på grund av dåligt minne har svårt att lära sig nya saker så som ett nytt språk ska kunna ha samma mål som någon som kommer hit som frisk och med bestämd vilja att anpassa sig till nya omständigheter (lära sig svenska, arbeta, etc.). Om man har samma mål för alla människor behöver man anpassa insatserna efter varje persons förutsättningar. Myndigheterna har utformat insatser utifrån vissa givna målsättningar. Capability Approach menar att man måste se mer än målsättningarna i en politik, man måste utgå från varje människas unika egenskaper som underlättar eller försvårar hennes tillgång till välfärd.

Flyktingars berättelser

Arne är en man i 25 års ålder, uppvuxen i ett arabisktalande land, där han bodde tillsammans med sina föräldrar och syskon och studerade på universitet. Arne kom till Sverige på egen hand då han av olika anledningar inte kunde stanna kvar i hemlandet. När han kom till Sverige tog det ett och ett halvt år innan han fick uppehållstillstånd.

Min önskan var att de skulle klara mitt ärende så fort, jag vill veta, om de inte ville ha mig jag ville flytta till ett annat land, inte skicka mig till hemlandet som hände mina kompisar.

Genom att det tar lång tid för myndigheterna att avsluta Arnes ärende begränsar hans möjligheter att forma sitt eget liv. Detta visar sig på en rad olika sätt, bland annat att få ett arbete och bli självförsörjande. Arne arbetade på den svarta arbetsmarknaden innan han fick uppehållstillstånd och han fick bo, i vissa perioder, tillsammans med tio andra personer i en liten lägenhet. Tiden innan han fick uppehållstillstånd kunde han inte skaffa egen lägenhet då han inte hade något personnummer och inte är inne i de svenska systemen. Efter att han fick uppehållstillstånd hade han svårt att få en lägenhet då han inte kunde visa en regelbunden inkomst eftersom han arbetade svart. Efter att han fått uppehållstillstånd har han kunnat få ett jobb där han betalar skatt men menar att han behöver båda arbeten för att klara sig ekonomiskt.

Situationen som tvingar mig. Jag vet jag är inte dum, jag vet hur mycket måste hon [arbetsgivaren] betala. Jag tänker om jag lever utan det [inkomsten] är jobbigt. Jag ska inte klaga. Och jag har ansvar för hem, jag har lägenhet och fru. Måste kämpa för att ta ansvar för det.

Utifrån de fortfarande låga inkomsterna försöker Arne klara sig på egen hand i syfte att bli självförsörjande. Han berättar även hur han åker moped till jobbet trots att det är kallt och halt.

Men den första vinter som skadar mig lite ibland. Alltså det är kallt om jag ibland blir lite fuktig när jag hade hjälm och jag kan inte se, öppnar hjälmen det fick jätte kallt i ansiktet och ögon [...]. Ja det kallt, men vad ska man göra? Måste anpassa sig och inte gnälla.

De insatser som myndigheterna erbjuder går på pappret inte emot att öka personernas kapabiliteter men när vi nu har intervjuat flyktingar kan vi se att det i praktiken inte fungerar så. Ett exempel på detta är den trångboddhet som Arne beskriver, eller att han tvingats ta ett svart jobb för att kunna försörja sin familj. Arne vet att han gör fel och vill egentligen inte jobba svart men inser att han annars inte kan försörja familjen. Han vill ha ett riktigt jobb och en riktig inkomst men i det sammanhang han befinner sig i är det svårt att få ett arbete. Det ingår i myndigheternas arbete att hjälpa till med boende och sysselsättning vilket i praktiken inte verkar fungera. Tiden innan Arne fick uppehållstillstånd kunde han själv inte välja vart han skulle bo, han har heller inte kunnat välja vart eller hur han skall jobba då han inte har haft de bästa förutsättningarna, eller verktyg, att ta sig in på arbetsmarknaden, det vill säga hans kapabilitet utvecklas inte när han varken har uppehållstillstånd, ett bra boende eller ett arbete.

Tiden innan han fick uppehållstillstånd beskriver Arne som orosfylld. Han visste inte om han skulle få stanna i Sverige eller bli utvisad till sitt hemland. Arne menar att trots att han har uppehållstillstånd känner han idag oro över framtiden. Den politiska situationen i Sverige idag där Sverigedemokraterna, ett främlingsfientligt parti har kommit in i riksdagen, bidrar till ännu ett orosmoment för Arne. Han känner också en otrygghet på grund av den politiska situationen i Europa där romer och andra flyktingar blir utvisade. Han menar på att man aldrig kan vara säker på vad som ska hända i framtiden. Arne talar om en situation där han känner sig otrygg och rädd.

Plus religionen, hur ska jag lära de [barnen] religionen om det är allt här mot religion och de inte som mig? Nu jag i detta, denna ålder som jag väljer själv. De ska välja väg, de känner sig utanför. Utanför samhället eller utanför skolan. Alla fick äta vad de vill varför vi inte? Det ska bli jobbigt för de. Så jag kan känner ungdomar, eller barn blir utanför. Hur ska de känna sig? Det tycker jag jättesvårt.

Denna otrygghet och rädsla påverkar hans vardag. Det skapar en osäkerhet inför framtiden och en osäkerhet kring att skaffa barn då han inte vet hur de kommer att bemötas av det svenska samhället. Det kan även bidra till att man inte vill åka buss sen på kvällarna då man känner en otrygghet i samhället, men det kan också leda till att man inte lämnar hemmet eller bostadsområdet då det är där man känner sig trygg.

Fatime är 46 år gammal och kommer från ett arabisktalande land. Fatime och hennes barn kom till Sverige efter att hennes man hade fått uppehållstillstånd i Sverige. Då hennes make hade bott i Sverige en tid innan Fatime kom visste han vart de skulle gå och vem de skulle prata med för att få hjälp. Fatime själv är inte riktigt säker på vilken myndighet som gjort vad. Fatime hade i sitt hemland postgymnasial utbildning och hade ett administrativt arbete. Fatime hade trott att hon skulle få jobb med en gång när hon kom till Sverige. Idag är hon arbetslös vilket hon tycker är jobbigt. Hon förstår att hon måste lära sig svenska och hon går idag på svenskundervisning, SFI. Fatime beskriver denna skolgång som jobbig eftersom hon inte känner sig trygg där. För att förklara detta så beskriver hon situationer där hon inte får utrymme för sin religion. Fatime berättar att hon tyckte det var jobbigt då hon är muslim och man inte får vara ledig på muslimska högtider.

Sen även i skolan, vi sa till i skolan att vi har högtid, vi har bajram, vi har eid³, vi vill bli lediga. De sa nej det går inte.

Många vänder sig till sin tro när de har det svårt. Och då många flyktingar känner en otrygghet när de kommer till Sverige kan man hitta en trygghet i religionen.

Sarah är 44 år gammal och kommer liksom Fatime från ett arabisktalande land. Hon flyttade hit med sin familj och hade redan största delen av sin släkt i Sverige. Detta innebär att Sarah hade ett socialt nätverk i Sverige. Sarah anser att det är viktigt att man själv tar ansvar och kämpar. Hon talar om barnen och deras framtid, hon lyfter vad som bra för barnen, att de får en bra utbildning. Hon berättar även att hon har lärt sig mycket genom att själv studera samhället och att det är så man måste göra. Hon hade från början sin familj och släkt här som kunnat orientera henne i Sverige.

Bara kämpa, måste kämpa, alltid kämpa här. Med barn, med läxorna, min studera. Mina barn måste alltid hjälpa de med läxorna och måste man alltid kämpa här. Finns ingen relax eller slappna av, måste kämpa.

Sarah sätter inte in sin situation i ett sammanhang utan ser det bara som individuella förutsättningar. Idag lever vi i ett samhälle där vi ofta får höra att det är upp till individen vad man vill göra, men det är fler faktorer än så som spelar in. Hur den individuella situationen ser ut påverkar vad man har möjlighet att göra, och hur resultatet blir.

Hussein är 38 år gammal och har bott i Sverige i tre och ett halvt år. Han kommer också från ett arabisktalande land och anser att det är viktigt att anpassa sig till landet man lever i men också viktigt att komma ihåg sig själv. Hussein har en helt annan utgångspunkt än Fatime och Sarah, Hussein kom hit ensam medan Fatime och Sarah kom med sin familj/till sin man och hade genom detta en trygghet i form av ett socialt nätverk. Hussein däremot kom hit ensam utan familj eller kontaktnät. Han hade ingen som kunde hjälpa honom i Sverige eller som kunde stödja honom. Han var helt ensam. Hussein var busschaufför i hemlandet och har sedan han kommit till Sverige gått en bussförarutbildning. Genom denna utbildning har Hussein fått möjligheten att vara och göra det han vill och trots att han vill fortsätta studera så är han nöjd med hur långt han kommit hittills. Detta yrke är ett lätt yrke för myndigheterna att erbjuda då det är brist på busschaufförer i storstäder och det finns möjligheter att snabbt fåarbete inom detta yrke. Men

³ Bajram och Eid är muslimskahögtider.

han har fått ett verktyg för att nå sitt mål att få ett arbete här i Sverige och han letar aktivt efter jobb. På fritiden läser och studerar Hussein svenska så att hans förutsättningar för ett arbete ska öka. Genom att han lär sig svenska och får ett arbete ökar hans möjligheter att göra och vara det han vill, hans kapabilitet.

Julien kom till Sverige som politisk flykting från ett sydamerikanskt land. Han är i 25 årsåldern och kom till Sverige utan familj eller släkt. Julien placerades först i en stad i norra Sverige där han arbetade inom olika områden. Han fick snabbt vänner och en flickvän och Julien säger att det för honom är viktigt med vänner och att ha folk omkring sig. Trots att han snabbt fick vänner så kände han ändå många gånger att han inte riktigt passade in. Detta trodde han berodde på att svenskar är annorlunda och att det kalla vädret i norra Sverige förvärrade situationen. Julien anser att när man kommer till Sverige behöver man förutom en tolk och en handläggare också någon som hjälper en att orientera sig i samhället; någon som visar hur man ska bete sig i vissa situationer.

Jag tror det är viktigt att träffa en person som orienterar dig nästa ett eller två år. Visar dig vad är bra för dig, bra för din framtid, vad tänker du och så. Och kanske känner en person som är lika samma som du, och så ge ett exempel till dig. Kanske en person som kommer från annat land, [...] Ett mål man säger.

Julien valde efter några år att flytta längre söderut och har sedan dess trivts i Sverige. Han har varit delaktig i svenskundervisning och har lärt sig svenska snabbt. Detta har lett till att han har haft möjlighet till att arbeta inom olika områden och han vet nu vad det är han vill jobba med och Julien läser nu svenska på högre nivå för att lära sig svenska och kunna få ett arbete. Julien anser att ett socialt nätverk är viktigt och han försöker själv ta kontakt med människor och lära känna folk, till exempel genom att gå ut och dansa. Julien är aktiv och försöker skapa möjligheter för sig själv.

Ja för man måste, man inte vänta att någon som kommer knackar på dörren så här ska du jobba, träffa folk. Man måste göra själv. Jag brukar också på min fritid gå ut och dansa salsa och träffa folk. Det gillar jag.

Julien är en ålder då många söker sociala kontakter. Han har andra förutsättningar än de personer som är lite äldre då han kan gå ut och dansa etc. för att träffa svenskar vilket är

svårare för någon som är 40 år eller äldre och för de som har barn eller/och är ensamstående.

Suzana är 43 år och kom till Sverige från ett arabisktalande land. Hon kom hit med sin yngsta dotter utan resten av familjen som var kvar i hemlandet. Denna ständiga oro över familjen som var kvar i det krigsdrabbade hemlandet bidrog till att första tiden i Sverige blev svårt för Suzana. Hon säger själv att hon efter flera år i Sverige borde kunna bättre svenska. Suzana har varit med om svåra upplevelser i sitt hemland och detta gör att hon inte mår psykiskt bra (glömska, oro). Hon tror att det är därför svårt för henne att lära sig svenska. Suzana tror inte att hon kommer att kunna arbeta i framtiden, på grund av hennes psykiska och fysiska ohälsa. Detta tycker hon är tråkigt då hon i hemlandet arbetade med kompetensutveckling inom olika lärosäten. Suzana trivdes med sitt jobb och berättar att hon ibland föreläste för flera hundra personer. Hon saknar sin självständighet och önskar att hon kunde ”vakna till” och kanske börja arbeta med detta igen, men hon tror inte att det kommer att hända. Myndigheterna placerar in alla flyktingar i samma fack och antar att alla ska nå samma mål med samma verktyg, men för Suzana minskar kapabiliteten då hon förväntas nå ett mål som för henne i dagsläget är avlägset. Myndigheterna utformar insatserna och mål så att de ser likadana ut för alla flyktingar. Men förutsättningarna ser annorlunda ut för Suzana som inte kan vara eller göra det som myndigheterna vill att hon ska vara.

Walid kommer också från ett arabisktalande land och kom till Sverige med sin fru som då var höggravid. I hemlandet bodde han med sina föräldrar vilka han också försörjde. Det är dem han saknar mest här i Sverige och när vi frågar honom om vad han önskar i framtiden säger han (förutom arbete) att hans föräldrar ska kunna komma hit. Walid berättar att han tycker det är svårt att inte kunna försörja sina föräldrar så som han gjorde tidigare. I hemlandet hade han två arbeten och en bra inkomst. Han säger att det inte gjorde honom så mycket att det var krig, det hade det ju varit hela tiden i hans land men så länge man har pengar kan man leva bra. Men när han inte enbart hade sig själv att tänka på utan också en fru och ett barn så fick han tänka om och de bestämde sig för att fly till Sverige. Flytten till Sverige förändrade mycket för Walid då han bland annat inte har ett arbete. Walid tycker att det var jobbigt att inte kunna försörja sin familj och ha en sysselsättning.

Du vet, min mamma och pappa dem gamla. De inte jobb, bara jag. I mitt land min fru måste inte jobba. Inga problem, jag är glad de bra, det räcker för mig [...]. Jag har min family de har hus. De har sån villa, du vet. De har inte betalat till skatt eller så

eller hyra, de bara måste köpa mat och så, jag jobba jag köpa mat och så. Behöver inte, du vet, jag måste jobba. Jag tänker på min family, finns ingen mer bara jag i min family.

Walid berättar om första tiden i Sverige som väldigt svår då de inte kunde hitta någon bostad och fick bo väldigt trångt. Han och hans familj fick bo kollektivt och dela allmänna utrymmen med många andra. Det var också svårt då de fick bo långt utanför staden och han var ofta rädd att hans fru skulle bli sjuk/föda och de inte skulle hinna till sjukhuset. Bostadsproblemet löste han själv två gånger. Walid var stolt över sig själv. Dessvärre slutade sista flytten i att han inte fick pengar under tre månaders tid då han inte sagt till kommunen han flyttade till förrän i efterhand. Walid påpekar att han inte tyckte att detta inte var ok när han hade familj; han uttryckte en stark kritik mot att låta en familj vara utan bostad och/eller pengar. Han menade på att om det bara varit han själv hade han kunnat sova ute, sova i en trappuppgång eller välja ”fel väg” för att klara sig, men med en fru och ett spädbarn måste han få hjälp. Utan boende och utan arbete är det svårt att leva ett vanligt liv.

Myndigheterna insatser

I grunden har alla de vi intervjuat fått liknande insatser från myndigheterna. Dessa insatser bestod av svenskundervisning (SFI), barnen får gå i skolan, introduktionsersättning, bidrag innan man fick uppehållstillstånd och socialbidrag. Det är socialtjänsten och migrationsverket som har ansvar över dessa insatser. Utöver myndigheternas insatser har de fått stöd från en frivillig organisation (BIV/BIS). De har fått information om den svenska lagstiftning, om hur skolan och samhället fungerar i Sverige. Alla intervjupersoner har i stort sett varit nöjda med de insatser de fått men talar även om andra saker som de menar att de behövt när de kom hit. Alla läser, eller har läst SFI och de lyfter upp vikten av att lära sig svenska. De säger att otillräcklig svenska hindra dem att ta sig in på arbetsmarknaden och få kontakt med svenskar.

Myndigheternas insatser gäller följande områden:

- Boende
- Arbete
- Försörjning

Dessa insatser är begränsade medan flyktingen väntar på uppehållstillstånd. En tid som vi väljer att diskutera för att de intervjuade tog upp det som en svår och påfrestande period som har medfört sämre förutsättningar för deras liv i Sverige.

Uppehållstillstånd

Flera flyktingar får vänta en längre tid innan de får uppehållstillstånd, detta menar de intervjuade, är förlamande. De är fasta i byråkratins apparat och måste vänta på att någon annan ska fatta beslut om hur deras framtid ska se ut, utan att de har någon möjlighet att påverka. De kan inte söka arbete eller boende eftersom de inte har något personnummer och inte är med i det svenska system (folkbokförda etc.). Många tvingas även att ta svartjobb för att klara sig ekonomiskt. Att få uppehållstillstånd när man kommer till Sverige kan ta olika lång tid och enligt våra intervjupersoner är detta en tid då man inte kan göra så mycket mer än vänta. För vissa verkar det som att på frågan hur första tiden i Sverige har varit så utgår man från den dagen man fått uppehållstillstånd. Detta tolkar vi som ett tecken på hur viktigt uppehållstillstånd är för individers frihet och att det är först när man fått uppehållstillstånd som man vågar börja planera ett liv i Sverige. Arne berättar om när han fick uppehållstillstånd och han säger att något han hade önskat är att han inte hade varit i Sverige så länge utan att ha uppehållstillstånd, han hade önskat att hans ärende hade gått snabbare. Att inte ha uppehållstillstånd hindrade honom att söka sig till andra länder eller att kunna börja arbeta. Han beskriver det som att

Jag vill veta, om de inte ville ha mig jag ville flytta till ett annat land [...].

Dock försvinner inte alla orosmoment när man har fått uppehållstillstånd. Arne berättar i intervjun om de orosmoment som finns kvar även efter han fick uppehållstillstånd. Han pratar om rädslan att bli utvisad och säger att man kan anpassa sig till något bättre men inte till något sämre; även om det var/är svårt att komma till ett nytt land så vet man att det bli ännu svårare att komma tillbaka till sitt hemland.

Vägen här i Sverige är lång och svår men vägen tillbaka är omöjlig.

Kapabilitet är inte bara arbete och boende utan även trygghet. Att kunna känna sig trygg i vardagen, med sin boendesituation, bemötandet från andra och att även känna en viss trygghet om framtiden.

Boende

Migrationsverket är den myndighet som först har ansvar för boendesituationen innan flyktingar får uppehållstillstånd, sedan tar kommunen över ansvaret. Dock berättar flera flyktingar hur de mottagit hjälp som ligger utanför myndigheternas insatser. Några intervjupersoner beskriver hur

de har varit tvungna att ordna bostad själva och fått hjälp av folk runt omkring dem (som har hyrt ut lägenheter till dem "svart" och så vidare). De menade på att inga hyresvärdar vill hyra ut lägenhet till dem innan de hade uppehållstillstånd då de inte hade jobb, ingen inkomst, inga referenser och inget personnummer. Bland annat Walid har delat lägenhet och/eller allmänna utrymme med främlingar vilket var svårt då de hade familj och yngre barn. Arne har bytt lägenhet flera gånger och i och med detta blivit lurad på pengar medan Walid själv hade hittat lägenhet till sig och sin familj två gånger. De har varit tvungna att ordna med en bostad själv och har fått använda sig av sin kreativitet för att lösa sin situation på egen hand, utan myndigheternas hjälp. Många flyktingar får möta en diskriminering när de ska skaffa en bostad och får så sätt vända sig till varandra eller den "svarta marknaden" för att kunna få en bostad. Friheten att flytta kan ur flyktingars perspektiv se olika ut. Teoretiskt sätt har flyktingarna ett val att flytta inom Sverige som de vill, konsekvensen av att man flyttar inom landet kan bli utebliven hjälp från kommunen. Walid berättar att han bodde i en kommun och ville sedan flytta, hans kommun sa att detta var ok och de skulle skicka över papper till den nya kommunen, när den nya kommunen sedan fick över ärendet så sa de att man inte kunde göra så utan var tvungen att ansöka om att flytta före man flyttar och mannen fick därför inget bidrag på tre månader. Detta är något som återigen på pappret inte ser ut att hindra flyktingarnas möjligheter men om flyktingen väljer att flytta finns det andra hinder. Genom att ge dem möjligheten att själva välja eller vara med att påverka hade man ökat deras kapabilitet. Kunskapen om hur man går till väga för att flytta bidrar till att öka flyktingarnas möjligheter. Men när man kommer hit som flykting är meningen att migrationsverket ska erbjuda de nyanlända boende någonstans i Sverige, om flyktingen väljer att tacka nej till detta erbjudande har kommunerna inte längre någon skyldighet att hjälpa dem med bostad. Detta har vi sett inte fungerar i praktiken, alla har inte fått hjälp med boende utan har fått lösa situationen på egen hand. Detta är något som verkligen begränsar deras möjligheter, när myndigheterna går in och bestämmer i vilken del av landet man ska bosätta sig.

Arbete

Arbete och försörjning var något som bekymrade alla. Intervjupersonerna pratade om hur viktigt det var att få ett arbete och Walid beskrev att han inte enbart ville ha ett arbete för att tjäna pengar och försörja sin familj, utan även för att sin egen skull att ha något att göra på dagarna. Fatime berättar att hon trodde att de skulle få arbete med en gång när de kom till Sverige och tycker att det är jobbigt att inte ha ett arbete, samtidigt som hon menar att de behöver lära sig

svenska innan hon kan få ett jobb. Arbete ses som av många ett avlägset mål. Arne pratar om vad ett arbete kan bidra till och hur det känns att inte ha ett arbete

Så nu är jag nöjd, jag betalar skatt, jag är en del av samhället [...] Jag känner nöjd, men de personer, människor som lever med bidrag och deras familj med bidrag, det är, jag tycker att det är inte cool känsla att man är fattig.

och ännu lite längre fram i intervjun fortsätter han:

De [invandrarna] ska vara aktiva i samhället, och känna; ja vi är nöjda, vi gör någonting, ingen som kan kritisera mig och jag lever här och han [invandraren] ska känna; ja jag gjorde någonting till det samhället. Men om han lever nu bidrag han själv i sig själv känner dåligt plus bidragen inte räcker för att leva som andra, bara för att klara mat. Plus att känna att samhället inte accepterar mig och alla tjuvar att jag får bidrag och tar utav deras pengar.

Arbetet nämns alltså inte enbart som en inkomstkälla utan även som en länk till samhället, känsla av samhörighet och för att känna att man bidrar till något (Se Gustafson 2004). Att få ett arbete leder till så mycket mer än en inkomst, det medfört ett bättre socialt liv, ”att ha någonstans att gå om dagarna”. Att arbeta med svenskar leder till att man kan lära sig hur vardagen fungerar i Sverige, och ”man lär sig på svenskt sätt”. Ofta erbjuds flyktingar, liksom andra arbetslösa tillfälliga lösningar såsom praktik. Dessa lösningar är inte de bästa. Walid, till exempel, berättar att hans praktik slutar om två veckor och att han inte vill fortsätta där längre, trots att han har fått ett erbjudande att förlänga praktiken utan vill ha en annan praktikplats. Anledningen till detta var att han inte jobbade med svenskar vilket han uttrycker en önskan att få göra.

Och jag inte är med svensk människor min praktik. Jag vill svensk system, du vet. Den är viktig, man lära bra [...]. Och finjobb. Finjobb också. Svensk människor de jobba inte snabb, de jobba sakta sakta men bara finjobb. Bara de, du vet, inte svensk, de jobba snabbt och inte hundra procent finjobb bara.

Han vill alltså gärna fortsätta praktisera, men vill göra det för att lära sig det svenska systemet, lära sig hur svenskar arbetar och jobba ”finjobb”, det vill säga få en lön och betala skatt. Med ”finjobb” har vi tolkat det som att Walid menar ett arbete där han inte jobbar svart.

Att inte veta hur samhället fungerar begränsar individers valmöjligheter att själva styra sina liv. Om man inte vet hur samhället fungerar och inte vet hur man ska bete sig i vanliga situationer är det svårt att ta kontroll över det egna livet. Kapabiliteterna begränsas då man inte vet vilka möjligheter och rättigheter man har. Arbete i sig har en viktig egenskap, nämligen att öka människors självständighet, deras kapabilitet. Flyktingar försöker ofta hitta egna lösningar.

Att ta ett svartjobb för att klara sig är inte ovanligt. De intervjuade menar att de vet att de inte borde och att de blir utnyttjade men anser sig inte ha något annat val. De har ett ansvar att ta hand om sin familj och ett arbete är ett sätt för att inte hamna på ”fel väg”. Pengarna ska räcka till mat, boende etc. Situationen kan i vissa fall beskriva som desperat.

Jag har family. När jag kom till de [kommunen/socialtjänsten] och de prata med mig så 'gå, som du vill, inte då'. Vad ska jag göra? Om jag inte tänka bra jag kan göra allt som jag kan [...] och inte svårt för mig. Jag går till fångenskap [hamnar i fängelse] tjugo år, hundra år och jag gör upprott i min family; inga problem om de dödar mig. Förstår vad jag menar? Bara jag måste ha tagit för min family. Förstår vad jag menar?

Gustafson (2004) beskriver detta sökande efter arbete som en del av en normaliseringsprocess. Både flyktingar och myndigheter delar detta synsätt. Här måste man se till alla människors olikheter och man kan inte förvänta sig att människor med olika förutsättningar ska nå samma mål. För att individer ska nå samma mål måste man ge personerna olika verktyg för att nå målen. Idag är myndigheternas insatser organiserade utifrån att alla ska få samma hjälp när de kommer till Sverige.

Framtid

På frågan hur flyktingar önskar att deras framtid ska se ut har vi fått lika många svar som intervjupersoner. En gemensam sak var att alla de som hade barn påpekade att det var viktigt att deras barn fick det bra i framtiden och fick en bra utbildning. De flesta personer som har barn vet inte vad de önskar för sig själva, förutom att de får ett arbete. De som hade sin familj/släkt i hemlandet uttryckte en önskan att de ville ta hit dem till Sverige eller på ett eller annat sätt få återförenas med dem. Många påtalade en saknad av sin familj och sitt ”gamla liv”. De flesta beskriver hur de bott tillsammans med sin familj och haft ett socialt liv i sitt hemland. I till exempel Irak är det vanligt att man bor kvar i sin familj även efter man fyllt 18 år och man lever

på så sätt nära familjen. Dessa personer har sedan kommit, många av dem helt ensamma, till ett främmande land där de inte känner någon och inte har sin familj som står bakom dem och som finns som ett stöd. Helt plötsligt står man ensam i ett främmande land. De personer som har haft med sig sin familj, eller redan haft familj och släkt i Sverige, pratar om att de fått ett stöd av sina släktingar som kunnat hjälpa dem och visa hur man gör i Sverige. Vissa intervjupersoner menar att det inte bara var saknaden att ha familjen som stöd utan också det faktum att de inte kunde vara stöd för dem. Flera av våra intervjupersoner försörjde sina föräldrar i hemlandet och hjälpte dem med de vardagliga sakerna. Att de nu lämnat föräldrar bakom sig som måste ta hand om sig själva är svårt. Walid uttryckte det som att han aldrig kan lämna sitt gamla liv bakom sig så länge hans föräldrar är kvar där. Många saknar tryggheten i familjen.

Om komma till mig, min family, min mamma och pappa här, det blir ingenting kvar [om de kommer till Sverige]. Jag vill ingenting, bara så [jag önskar inget mer].

De intervjuade håller med om att det är viktigt att lära sig svenska. Men många menar även att det är lättare att lära sig svenska som man har ett arbete och på så sätt kan komma i kontakt med svenskar. De håller med att svenskinläring är viktigt men inte genom att enbart gå i skolan (SFI) utan genom att arbeta och få tillgång till ett socialt liv. SFI står för en organiserad och obligatorisk svensk undervisning, det är vad myndigheterna planerar för alla flyktingar som kommer hit. Flyktingarna kan inte leva det liv de vill eller vara eller göra det de önskar och värdesätter om det är myndigheterna som sätter mål för deras liv.

Sociala nätverk

Att få kontakt med svenskar beskrivs som problematiskt, speciellt när man inte kan svenska. Arne beskriver att det blir svårare ju äldre man blir. Han säger att han förstår varför svenskar kan bli irriterade när invandrare kommer hit och ”inte lär sig svenska eller arbetar” men även hur det är för invandrarna som kommer hit.

Men min ålder, så gym, man kan umgås. Men de som kommer på de ålder [som är äldre], de flesta som också får kritik för de kan inte språket, de pratar med kroppsspråk, plus jätte dålig svenska. Samhället säger; han har bott här i 10 år och inte kan språket. Hur ska han få språk om han inte har träffat svenskar och inte har umgåtts med svenskar, det är jättesvårt tycker jag. Alltså jag ser båda sidor, hur svenskar ser de och hur de ser svenskar.

Ju äldre man blir desto svårare blir det att få kontakt med svenskar. Julian talar om vikten av att umgås med svenskar för att lära sig hur man gör det på ”svenskt sätt”. Han menar på att om man som invandrare bara umgås med invandrare, som det ofta blir lätt att man gör, så lär man sig inte hur det går till i Sverige på riktigt. Även om man umgås med invandrare som bott i Sverige länge så lär man sig inte det ”riktiga” sättet. Flera intervjupersoner talar om vikten av att träffa svenskar, de menar att, hur ska man lära sig svenska om man inte tränar? hur ska man lära sig hur man ”är” i Sverige om man inte umgås med svenskar?

De intervjupersoner vi har träffat är vana vid ett intensivt socialt umgänge och stark social samhörighet. De berättar att de levt tillsammans med sin familj, eller har familj och släkt i närheten, där man har byggt upp ett socialt nätverk. De kommer sedan till ett land där de inte känner någon och där samhällsnormen är att man inte talar med främlingar. Man har även i hemlandet vetat sin roll i samhället, utifrån det har man kunnat agera i vardagen. Som flykting kommer de till ett samhälle där man måste omdefiniera sin roll som man eller kvinna, som samhällsmedborgare, vilket ofta är något helt nytt i relation till den rollen man hade i hemlandet (Gustafson 2004).

Kontakten med svenskar är något som togs upp flera gånger och på flera olika sätt. De personer som tog upp detta ansåg att detta var något av det viktigaste när man kom till ett nytt land. De menar på att hur att det är svårt att lära sig om landet om man inte umgås med människorna som bor där. De personer som talade om kontakten med svenskar talade även om att myndigheterna hjälper på fel sätt, eller att det behövs mer hjälp med kontakten med svenskar, man behöver inte bara hjälp med att läsa papper och allt det praktiska i vardagen man behöver någon som kan hjälpa en med småsaker, som hur man betar sig i vardagssituationer i Sverige. Ofta kopplar man flyktingars svårigheter med kontakt med svenskar till språket men det finns även andra aspekter som de intervjuade tog upp.

De intervjuade har också lyft hur de upplevt fientlighet i Sverige, något som de har uppfattat beror på att de är muslimer eller på grund av att de är invandrare. Det kan visa sig på många sätt allt från att en expedient som inte hälsar i affären till att man inte får lägenhet på grund av sin religion eller sitt ursprung. Arne berättar att när han gått in i en affär med en muslims huvudbonad så hälsade personalen inte men nästa gång när han kom in utan huvudbonaden så var personalen trevlig och hjälpsam. Han pratar om svårigheter han haft med att ta kontakt med

svenskar, Arne tror att många är emot hans religion vilket leder till att han har svårt att ta kontakt med svenskar då han undermedvetet tror att de är emot honom också. Dessa situationer minskar välbefinnande, otrygghet och känslan av att bli diskriminerade försvårar för flyktingarna att kunna leva ett bra liv.

Slutdiskussion & Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen var att undersöka hur flyktingar uppfattar myndigheternas insatser i relation till det liv de själva vill leva. Vi har använt oss av en kvalitativ metod där med hjälp av semistrukturerade intervjuer undersökt hur insatserna har påverkat flyktingars första tid i Sverige, vilka insatser flyktingar själva anser sig behöva och vilken frihet flyktingar själva har att forma sitt liv.

Vi intervjuade endast sju flyktingar och i dessa få intervjuer har vi kunnat konstatera att det finns en mångfald i flyktingarnas liv vilket också innebär att de har olika hjälpbehov. Introduktionen, insatserna och den hjälp som ges har utformats av myndigheterna efter en mall där olika individer kategoriseras som flyktingar, deras olika förutsättningar framstår inte som betydelsefulla i sammanhanget. Insatserna ser mer eller mindre likadant ut för alla nyanlända flyktingar målet är att flyktingen ska bli självförsörjande. Detta är inget som de intervjuade ifrågasätter. För att nå dessa mål erbjuder myndigheterna svenskundervisning, arbetsförberedande praktik, arbete och boende. Men det vi kunnat se är att myndigheternas arbete inte alltid fungerar i praktiken och att alla inte fått den hjälp som myndigheterna erbjuder. De intervjuade menar att det de behöver när de kommer till Sverige är det som myndigheterna beskriver att de ska erbjuda. Men då detta inte genomförs begränsas deras möjligheter att vara och göra vad de vill och även deras frihet att forma sitt liv begränsas. Flera av de vi intervjuat har då berättat om hur de själva har löst situationen genom att arbeta svart och hyra lägenheter svart, då det inte har haft några andra valmöjligheter. Detta försvårar deras liv i Sverige, vardagen som de lever i är långt ifrån vad som uppfattas som ett normalt liv i välfärdssamhället, de kan inte redovisa sin inkomst, de bor trångt och känner sig otrygga och isolerade.

Första tiden i Sverige beskrivs som osäker då man visste inte vad som skulle hända. Under tiden som vi har skrivit detta arbete har vi insett hur viktig första tiden är i Sverige för flyktingar och hur problematiskt det är när det tar lång tid innan man får uppehållstillstånd. Man vågar inte

slappna av, anpassa sig eller planera sin framtid innan man säkert vet att man får stanna. När man sedan får uppehållstillstånd måste man anpassa sig till att bli en del av samhället. Man har redan bott i Sverige en tid, en del av sina kontakter, även inom arbetsmarknaden skapas under denna tid. Ett arbete på den svarta arbetsmarknaden var då en lösning, efter att man har fått uppehållstillstånd förändras inte situationen. I teorin ska flyktingar med nya ögon anpassa sig till de nya villkoren för deras vistelse i Sverige.

De som fick vänta på uppehållstillstånd menar att denna var en bortkastad tid. En tid som hindrade dem att forma sitt liv och att känna sig trygga. Denna otrygghet bidrar till att de blev isolerade och inte kunde planera för framtiden. Första tiden i Sverige är för många en lång väntan när de är maktlösa inför vad som ska hända i framtiden. Man har inga möjligheter att påverka hur sin framtid ska se ut innan man fått uppehållstillstånd.

Utöver de vanliga insatserna uttrycker flyktingar en önskan om att de hade fått möjligheter att få kontakt med svenskar. De menar att denna kontakt kan underlätta deras liv eftersom de skulle kunna lära sig hur det svenska samhället fungerar och man kan förstå vanliga vardagskoder. Man vet vad som förväntas göra av en i givna situationer. En trygghet som för majoritetssamhällets medlemmar är självklart.

Amartya Sens ansats har gett oss möjlighet att analysera de svenska myndigheternas insatser som syftar till att underlätta flyktingars integration. Begreppet kapabilitet har hjälpt oss att undersöka dessa insatser utifrån flyktingars perspektiv. Våra slutsatser handlar om hur flyktingars välfärd påverkas av konkreta situationer såsom asylprocessens långa väntetid eller/och ekonomiska svårigheter som påverkar livet i sin helhet. Andra viktiga slutsatser handlar om mer subjektiva faktorer såsom känsla av trygghet, bristande kontakt med svenskar och rädsla för att inte kunna få en bättre framtid. Vi har genom detta arbete fått ny kunskap och vi ser idag flyktingsituationen ur ett nytt perspektiv. Vi hoppas att detta arbete ger er läsare ny kunskap, och att det har väckt nya tankar även hos er.

Referenser

Aspers, P. (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. 1 uppl. Malmö: Liber.

Babic, B.; Graf, G. & G. Castro, O. (2010) "The Capability Approach Approach as a framework for the evaluation of child and youth Capability Approachre" i *European Journal of Social Work* 13:3, 409-413

Bunar, N. & Valenta, M. (2010). State Assisted Integration: Refugee Integration Policies in Scandinavian Welfare States: the Swedish and Norwegian Experience. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 463-483. Retrieved from SocINDEX with Full Text database.

Eriksson, L. (2002). *"Jag kommer aldrig att tillhöra det här samhället-": om invandrare, integration, folkhögskola*. Diss. Linköping : Univ., 2002

Gustafson, Å. (2004). *Sköra livsmönster: om integrations- och normaliseringsprocesser bland bosniska flyktingar*. Diss. Umeå : Univ., 2004. Tillgänglig på Internet:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-267> Hämtat 3/11 2010 15:00

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Montesino, N. (2006). *Flyktingskap - ett handikapp [Elektronisk resurs] /*. Växjö: Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete. Tillgänglig på Internet:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:vxu:diva-1291> hämtad 15/12 2010 15.00

Robeyns, I. (2005). The Capability Approach: a theoretical survey. *Journal of Human Development*, 6(1), 93-114. doi:10.1080/146498805200034266.

Sen, A. (2005). Human Rights and Capability Approachs. *Journal of Human Development*, 6(2), 151-166. doi:10.1080/14649880500120491.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet 2002: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet

Tillgänglig på Internet: http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/etikreglerhs.pdf

Wallén, G. (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Wigg, U. (2008). *Bryta upp och börja om: berättelser om flyktingskap, skolgång och identitet*.
Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2009. Tillgänglig på Internet:
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-16276> hämtat 5/11 2010 13:00

Internetkällor Uniform Resource Locator, URL:

URL1 Integrationsverket

Nyanlända kommenterar introduktionen [Elektronisk resurs] : resultat av NKI brukarundersökning för flyktingar och invandrare som avslutat introduktionen 2004. (2005).
Norrköping: Integrationsverket. Tillgänglig på Internet: internet:
<http://www.mkc.botkyrka.se/biblioteket/Publikationer/NKI2005.pdf> Hämtat 3/11 2010 16:00

URL 2 Migrationsverket

http://www.migrationsverket.se/download/18.78fcf371269cd4cda980004557/migration_sv.pdf
[statistik 2004-2009](http://www.migrationsverket.se/download/18.78fcf371269cd4cda980004557/migration_sv.pdf) hämtat 29/10 2010 12.00

URL 3 Migrationsverket

<http://www.migrationsverket.se/info/1895.html> 28/10 2010 17.00 hämtat 14/11 2010 uppdaterad
13/10 2010

URL 4 Socialstyrelsen

<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18065/2010-6-11.pdf> Hämtat
[26/10 2010](http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18065/2010-6-11.pdf) 19.00

URL 5 Arbetsförmedlingen

<http://www.arbetsformedlingen.se/integration> hämtat 9/11 hämtat 2010 11:00

URL 6

Notisum <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20050716.htm> hämtat 9/11 2010 09:00 Utfärdad:
2005-09-29

Bilaga 1

Informationsblad angående intervju

Hej!

Vi är två tjejer som läser socionomprogrammet på Lunds Universitet, termin sex (av sju). Den här terminen skriver vi vårt examensarbete i form av C-uppsats som ska handla om flyktingars syn på de insatser som ges och hur de gör det möjligt att leva det liv de önskar. För att vårt arbete ska bli bra och just ur flyktingars perspektiv behöver vi Din hjälp och vill intervju Dig för att ta del av Dina erfarenheter. Vi söker Dig som bott i Sverige i högst fem år och är över 18 år.

Intervjun är självklart frivillig men vi skulle uppskatta om Du ville dela med Dig av Dina erfarenheter och Din kunskap. Innan Du bestämmer Dig vill vi att Du ska veta följande:

- Vi är inte anställda av någon kommun eller myndighet. Vi är studenter och intervjumaterialet kommer enbart att användas till vår uppsats.
- Uppsatsen kommer att vara en offentlig handling och kan alltså ses av alla intresserade, men vi kommer att avidentifiera och anonymisera Dig och Du (och/eller Din familj) kommer inte att nämnas vid namn.
- Dina uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt och ingen kommer veta att det är Dig vi har intervjuat.
- Du kan närsomhelst dra Dig ut/avbryta intervjun och Du behöver inte svara på de frågor Du inte vill.
- Intervjun tar cirka 1 timme och kommer att bandas. Enbart vi har tillgång till bandet.
- Tid och plats för intervjun bestämmer Du och vi tillsammans, men vi skulle uppskatta om Du har tid så snart som möjligt.

Detta är en möjlighet för Dig att berätta om Dina erfarenheter och vad Du tycker. Vill Du vara med eller har frågor tveka inte att höra av Dig till oss. Vi ser fram emot att träffa Dig!

Tack på förhand,

Med vänlig hälsning,

Olivia Olsen
Sanda Bahtanovic

zolies@hotmail.com
s_bahtanovic@hotmail.com

Bilaga 2

Frågeguide

Temat:

Berätta om dig själv

- Födelseår?
- Familjesituation (I Sverige + hemland)?
- Nationalitet?
- Utbildning/sysselsättning från hemlandet?
- Bostad, bostadsområde, grannar, vänner
- Intressen

Planer:

- När kom Ni till Sverige? (År)
- Hur planerade ni er vistelse i Sverige?
- Förväntade Ni er något?
- Hade Ni tänkt stanna, eller hade Ni planer på att återvända?
- Har Ni bott i Helsingborg under hela Er tid i Sverige?
- Utbildning, sysselsättning i Sverige idag?
- Är det samma Sverige som Ni förväntade Er?
- Trivs Ni Sverige?
- Helhet

Mötet med myndigheterna:

- När och Hur var Ert första möte med myndigheter/organisation i Sverige?
- Beskriv Ert första intryck
- Vilka insatser fick Ni när ni först kom till Sverige?
- Har Ni fått fortsatta insatser? Vilka?
- Vilka myndigheter/organisationer har Ni haft fortsatt kontakt med?
- Hur kom Ni i kontakt med dessa myndigheter och organisationer?
- Vilken information fick Ni när Ni anlände?
- Fanns det någon information som saknades?
- Hur delaktig fick/kunde Ni vara vid samarbeten med myndigheter?
- Känner Ni att man har respekterat Era tidigare erfarenheter när Ni planerade Era åtgärder?
- Hur fick Ni ta del av introduktionsprogrammet? Skriftligt/muntligt?
Svenska/modersmål?
- När började Ni med introduktionen?
- Helhet

Hur har myndigheterna uppfattas i relation till deras egna livsplaner:

- Framtidsdrömmar?
- Vad anser Ni är viktigt för att få en bra framtid?
- Vad anser Ni att Ni behöver för insatser för att kunna nå Era mål?
- Hur har den hjälp Ni fått hjälpt Er att nå era mål?
- Vad kan Ni göra för att nå Era mål?
- Har Ni tänkt att stanna, eller har Ni planer på att återvända?
- Hur anser Ni att Sverige bäst kan hjälpa andra som kommer hit?
- Om Ni fick drömma, hur skulle Er framtid då se ut?
- Om Ni försöker vara realistisk, hur tror Ni då att Er framtid ser ut?
- Hur har de insatser ni fått kunnat hjälpa er att leva de liv ni vill leva?
- Vad har varit den största utmaningen sen Ni kom till Sverige?
- Hade Ni kunnat göra någonting annorlunda för att förbättra Er situation?
- Vad hade Ni för tankar om Sverige/bilden av Sverige – förväntningar?
- Helhet

Andra tankar?

Är det något vi har missat i intervjun som du tycker har betydelse för ditt liv idag?